

Štyri tucty
(*netuctových*)
duchovných cvičení
s biblicko-poetickými
podnetmi

Edita Príhodová, CJ

Slovenská provincia
Congregatio Jesu

Copyright © Edita Príhodová 2023
Copyright © Slovenská provincia Congregatio Jesu 2023
Illustrations © Jakub Milčák 2022
Cover & Design © Erik Jakub Groch, Knižná dielňa 2023
ISBN 978-80-570-5103-9

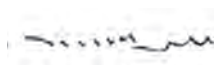
- © Paul Claudel (vydavateľstvo)
- © Rudolf Dilong (dedičia)
- © Rudolf Dobiáš
- © Hilde Dominová (vydavateľstvo)
- © Jaroslav Filip (dedičia) / LITA, 2023
- © Denisa Goldmanová
- © Erik Jakub Groch
- © Pavol Gašparovič Hlbina (dedičia)
- © Šimon Grimmich (vydavateľstvo)
- © Rudolf Jurolek
- © Silvia Kaščáková
- © Barbara Korun
- © Juraj Kuniak
- © Jiří M. Langer (vydavateľstvo)
- © Milan Lasica (dedičia) / LITA, 2023
- © Emil Boleslav Lukáč (dedičia)
- © Marián Milčák
- © Peter Milčák
- © Czesław Miłosz (vydavateľstvo)
- © Naďa Mitanová
- © Ján Motulko (dedičia)
- © Jozef Palaščák
- © Daniel Raus
- © Stanislava Repar
- © Václav Renč (dedičia)
- © Peter Repka
- © Milan Rúfus (dedičia)
- © Janko Silan (dedičia)
- © Ján Smrek (dedičia)
- © Ján Švantner (vydavateľstvo)
- © Jozef Tóth (dedičia)
- © Viliam Turčány (dedičia) / LITA, 2023
- © Anna Uramová

Štyri tucty

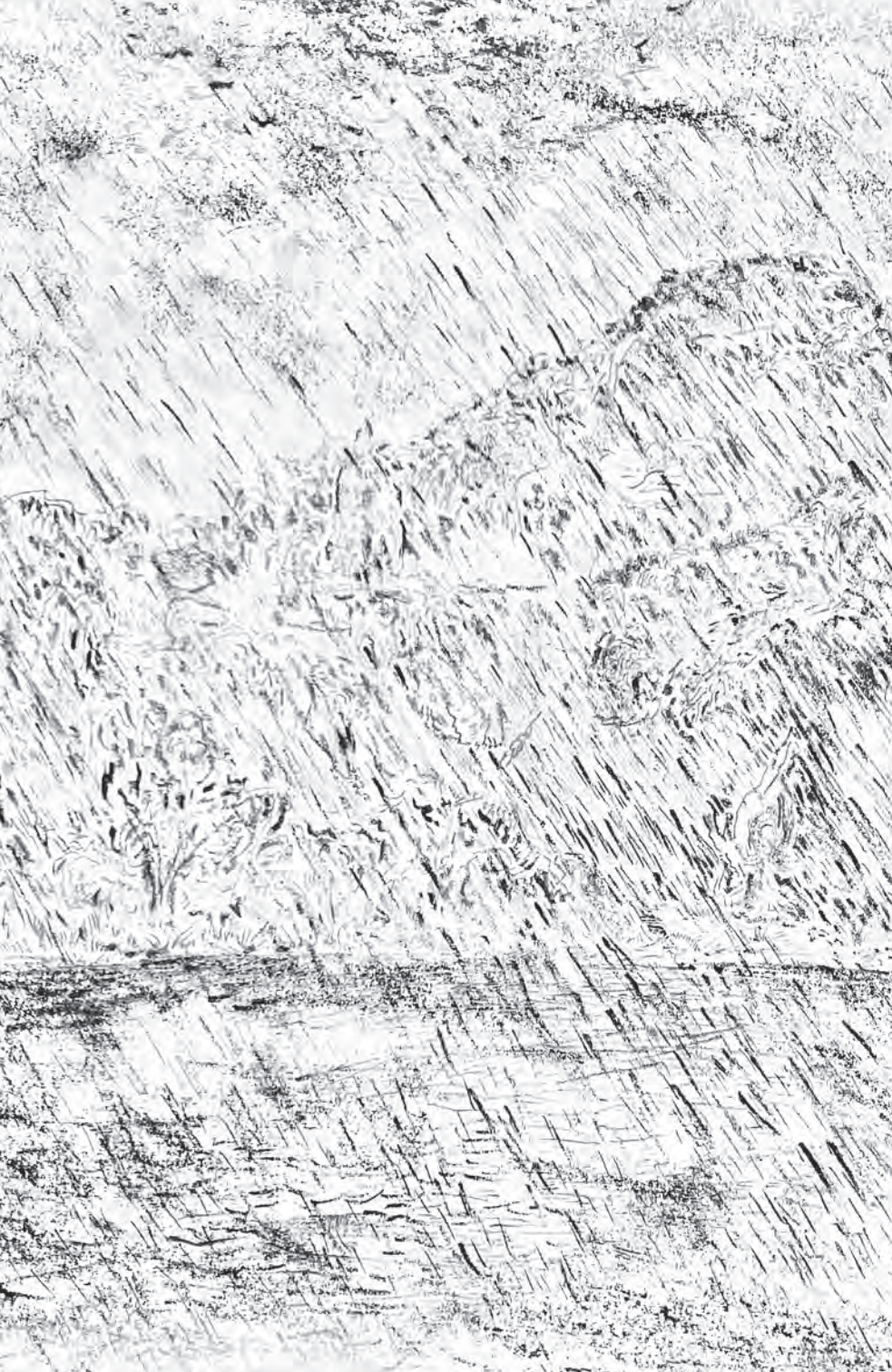
(*netuctových*)

duchovných cvičení
s biblicko-poetickými
podnetmi

Edita Príhodová, CJ

Báseň a modlitba sú sestry.
Pozvi ich k sebe, stôl im prestri.

Milan Rúfus

Úvod

Predkladám čitateľom knihu obsahujúcu duchovné cvičenia, ktoré chápem v zmysle, aký tomuto slovnému spojeniu dal sv. Ignác z Loyoly. V prvom bode jeho stále aktuálnej knihy *Duchovné cvičenia* (napísanej v rokoch 1522 – 1523, teda tento rok je to 500 rokov od jej skoncipovania) píše, že výrazom duchovné cvičenia označuje „akýkoľvek spôsob spytovať si svedomie, rozjímať, kontemplovať, ústne i v duchu sa modliť a iné duchovné činnosti“ (...), s cieľom „pripraviť a naladiť si dušu, aby sa pozbavila všetkých nezriadených náklonností a aby po zbavení sa ich hľadala a našla Božiu vôľu v usporiadaní vlastného života na spásu svojej duše“ (DC 1). Uvedená poznámka okrem iného ukazuje, aký bol Ignác „demokratický“ (tu, prirodzene, nemyslím na jeho politické názory, ale na charakterovú črtu) a otvorený. V knihe podrobne popisuje jednotlivé spôsoby modlitby (rozjímanie, meditácia, kontemplácia, spytovanie svedomia, aplikácia zmyslov...), ale pri definícii duchovných cvičení pripúšťa, že „akýkoľvek“ spôsob modlitby a iných duchovných činností je akceptovateľný a možno ho označiť za duchovné cvičenie.

Medzi riadkami prvého pravidla môžeme čítať, že Ignác nechcel, aby nasledujúce generácie iba otrocky opakovali to, čo odporúčal, ale vyzýva nás, aby sme vytvárali stále živú ignaciánsku spirituálnu tradíciu, aby sme hľadali aj nové, aktuálne cesty chápania a interpretácie *Duchovných cvičení*. Pravda, pri zachovaní podstaty, ktorú im dal. Takto hermeneuticky chápali *Duchovné cvičenia* aj jezuiti, a to od počiatkov založenia Spoločnosti Ježišovej. Vidno to na praxi spisovať direktóriá slúžiace na dávanie duchovných cvičení, ktoré vznikali už od prvých generácií jezuitov (Palmer, Iparraguirre 2009). V nejednej téme na seba nielen

nadväzovali, ale si aj odporovali, napr. sv. Peter Kanízius udáva dokonca iný cieľ duchovných cvičení, ako ho sformuloval Ignác (Palmer, Iparraguirre 2009, s. 26).

Považujem *Duchovné cvičenia* za stále aktuálnu knihu pomáhajúcu najmä exercitátorovi (duchovnému sprievodcovi, ktorý duchovné cvičenia „dáva“), ale i exercitantovi (človeku, ktorý si duchovné cvičenia „robí“). V mnohých bodoch tejto príručky duchovného života možno obdivovať prorockého ducha, duchovnú genialitu i psychologickú intuíciu ich autora.

Aj preto sa v predkladanej knihe pridržam *Duchovných cvičení* v štruktúre, ktorá je zostavená tak, že skladba cvičení zodpovedá kompozícii Ignácovho duchovného prameňa. On spísal svoju knihu *Duchovných cvičení* tým spôsobom, že odzrkadľuje prírodné dianie, pretože „podobne ako príroda aj poriadok *Duchovných cvičení* vychádza od nedokonalého k dokonalému, čiže od pokánia k dokonalosti“ (Palmer, Iparraguirre 2009, s. 114). Inými slovami, duchovné cvičenia vedú exercitanta od očistenia k osvieteniu a zjednoteniu s Ježišom Kristom (Palmer, Iparraguirre 2009, s. 22). To je podstata členenia *Duchovných cvičení* na štyri „týždne“, teda etapy, ktoré ustanovil ich autor, sv. Ignác z Loyoly. Predkladaná kniha čerpá z ignaciánskych *Duchovných cvičení*, avšak nezastavuje sa pri všetkých témach úplných (tridsaťdňových) cvičení, je selektívna. Prináša dvanásť spirituálno-poetických podnetov do každého týždňa. Do výberu tém sa dostali tie, ktoré považujem za dôležité z hľadiska aktuálnosti pre súčasného človeka.

Okrem tohto stále živého, možno povedať nadčasového poznania, však čitateľ *Duchovných cvičení* musí počítať s dobovým kultúrnym koloritom, ktorý má byť otvorený pre zmenu, aktualizáciu, vychádzajúcu z hermeneutickej úvahy (odvaha odlišiť aktuálne od archaického, vysvetlenie dobových spirituálnych termínov zakorenených v barokovom štýle alebo vychádzajúcich zo skúseností autora – Ignáca, napr. z jeho rytierskej etiky a rétoriky...).

Ako príklad uvediem bod 85, ktorý popisuje, ako „trestať telo tým, že sa mu zapríčiní citelná bolesť“ (s praxou nosenia železných pásov na tele, bičovania, poranenia tela a iných kajúcich cvičení). A Ignác pokračuje, že vhodnejšie pokánie je to, čo „zapríčiňuje citelnú bolesť v mäse, ale neprenikne do kosti“ (DC 86).

Ignác žil v dobe, v ktorej bolo takéto sebatrýznenie z náboženských dôvodov bežné. V súčasnosti sa pri exercičnej praxi takéto praktiky – samozrejme – nevykonávajú. Exerčitátori prirodzene usúdili, že išlo o dobovú, barokovú prax, za ktorou bol implicitne prítomný dualizmus duše a tela vyznačujúci sa antagonizmom. Podľa tohto uvažovania telo je hriešne a treba ho trestať, aby neprekážalo duši, ktorá sa v ňom cíti doslova ako vo väzení (DC 47). Toto uvažovanie je skryto nekresťanské, gnostické, odporuje faktu vtelenia Boha, Ježiša Krista, ktorý prijal ľudské telo a tým ho aj vyzdvihol a posvätil.

Je zjavné, že duchovné cvičenia je potrebné dávať verne ignaciánsky, ale nie dogmaticky strnulo. Je potrebné inkulturovať ich tak miestne, ako aj časovo. Myslím tu na potrebu „preložiť“ duchovné cvičenia do reči súčasnej teológie, spirituality a našej kultúry. Exerčitátori už nemajú pred sebou barokového, ale postmoderného človeka či mladých mileniálov, ktorí potrebujú reflektovať svoju generačnú skúsenosť a vyjadriť svoju duchovnú skúsenosť im vlastným spôsobom. Kľúčová otázka exerčítátorov by mala byť, ako osloviť tohto dnešného človeka a ako ho sprevádzať na jeho duchovnej ceste k Bohu i k autentickému JA, ako mu pomôcť odpovedať na požiadavky súčasného života.

Ak nechceme, aby sa duchovné cvičenia stali iba samoučelným zbožným úkonom (čo Ignác rozhodne nechcel), ale reálnou duchovnou pomocou na životnej ceste súčasných, konkrétnych ľudí, potrebujeme im dať impulzy na reflexiu vlastnej identity (zakorenenej v širšom kontexte), obrazu Boha, osobného, priam intímneho vzťahu k Ježišovi Kristovi a výziev vlastného života v ich jedinečnosti a zároveň zložitosti (medzi ne patrí napr. potreba urobiť zodpovedné životné rozhodnutia, vyznať sa v sebe a dokázať pracovať s tým, čo Ignác nazýval „hnutiami“ a čo prežíva každý človek individuálnym spôsobom vo vlastnom srdci).

Predkladaná publikácia je teda pokusom o inkulturáciu *Duchovných cvičení* do súčasnej kultúry (počnúc 20. storočím po súčasnosť, len výnimočne uvádzam staršie podnety, ak sú aj dnes aktuálne). Spôsob, akým sa o to pokúšam, je zaradenie spirituálnej poézie medzi modlitebné podnety (okrem poézie uvádzam biblické a ignaciánske impulzy). Cieľom ponúkaných poetických cvičení nie je literárna analýza. V tejto súvislosti mi napadá skúsenosť, keď jedna exerčitantka, absolventka vyso-

koškolského štúdia odboru slovenský jazyk a literatúra na ne-
menovanej univerzite, prišla za mnou s tým, že má v dôsledku
štúdia odpor k „rozoberaniu básní“. Ozrejmila som jej, že v rám-
ci exercícií sa básne nerozoberajú, naším zámerom je básňami
sa inšpirovať. Slúžia nám ako podnet k teologickej/spirituálnej/
osobnej reflexii. Avšak ak niekoho zaujme napr. rým alebo me-
tafora, môže sa zamyslieť nielen nad tým, čo je v básni napí-
sané, ale aj ako je to napísané. Môže to byť zdrojom pre vyššie
spomínanú existenciálnu inšpiráciu. Za každou básňou sa tak-
tiež bude nachádzať niekoľko podnetov, ktoré môžu slúžiť ako
stimul k zamysleniu, reflexii a modlitbe.

Na záver mi ostáva vyjadriť pranie, aby ponúkané duchov-
né cvičenia, ktoré dávajú do súvislosti Písmo, ignaciánsku du-
chovnú cestu a poéziu, priniesli čitateľom nové, neošúchané
a „netuctové“ pohľady na Boha, svet, seba samého, aby boli in-
špiráciou k uvažovaniu o životne podstatných témach, ktoré ne-
začínajú niekde „vonku“, ale práve „vo vnútri“ našej duše. Preto-
že oko, ktorým hľadím na Boha, je to isté, ako to oko, ktorým Boh
hľadá na mňa (Majster Eckhart).

Svoju vďaku za túto inšpiráciu chcem vyjadriť jezuitskému
kňazovi Bernardovi Mišovičovi a jeho spolupracovníčke Márii
Miniarikovej, ktorí viedli projekt jezuitských dobrovoľníkov
a následne založili na Slovensku CVX komunity (Communitas
Vitæ Christianæ – Spoločenstvo kresťanského života). Pri for-
mácii laikov už od 90. rokov 20. storočia spájali podnety zo spi-
rituality s podnetmi z kultúry, najmä z literatúry a výtvarného
umenia. Mnoho kresťanských laikov, ktorí prešli touto ignaci-
ánskou formáciou a naučili sa čerpať duchovné impulzy z oboch
zdrojov, sú dostatočným dôkazom toho, že táto metóda je účin-
ná a efektívna.

Edita Príhodová

Poézia ako duchovné cvičenie?

Ponúkať spirituálnu poéziu ako impulz pre duchovné cvičenia nie je celkom bežné, ale keď sa na vec pozrieme zo širšieho hľadiska, možno sa naše predsudky voči takejto praxi rozplynú. Viedlo ma k tomu niekoľko zásadných dôvodov, ktoré sa pokúsim na tomto mieste vysvetliť a odkryť zámer tohto môjho počinu:

Najprv by som chcela poukázať na fakt, že „veľká časť spisov Starého zákona sú básnické skladby“ (Heriban 1995, s. 912). Dokonca celé knihy boli napísané vo veršoch (napríklad Žalmy, Pieseň piesní, Jób, Príslovia a ďalšie), ktoré výrazne pomohli ich spirituálnej hodnote. Poézia je taktiež spôsobom vyjadrenia mnohých prorokov. Básnicky to vyjadril Milan Rúfus takto: „Prvotnou podobou básnika je prorok / následnou podobou proroka je básnik“ (Rúfus 1996, s. 79). **Medzi údelom proroka a básnika je (môže byť) teda prienik a práve to sa stáva predmetom nášho záujmu: ich básnická tvorba, ktorá obsahuje tak estetickú, ako aj spirituálnu funkciu, pôsobí teda nielen na zmysly, ale aj na ducha či na srdce ako metaforu centra života a hĺbky bytia. Štýlovo pre oboch, tak básnika ako aj proroka, je príznačná kategória markantnosti, čiže čo najvypuklejšieho zvýraznenia opisu daného predmetu. Tak napríklad Ježiš vo svojej prorockej reči na hore hovoril o odťatí si ruky a vylúpnutí oka, ak nás zvädzajú na hriech (Mt 5, 29). Český spisovateľ židovského pôvodu Jiří M. Langer podobne hovorí o Bohu nielen ako o nepopísateľnom, nepochopiteľnom, ale aj nemožnom, hoci sám bol silne veriacim. Z uvedeného vidno, že tak básnik, ako aj prorok zámerne „preháňajú“ v sile výpovede, aby čitateľa/poslucháča presvedčili o závažnom význame svojej skúsenosti.**

Dôležitý aspekt potreby vystaviť sa pôsobeniu poézie (a umenia vôbec) vidno z požiadavky inkulturácie viery, čiže „preloženia a pretlmočenia“ viery do určitej konkrétnej kultúry. Príkladom inkulturácie prvotnej cirkvi bola reč apoštola Pavla

k Aténčanom, v ktorej citoval ich vlastných (teda pohanských) básnikov (Sk 17,23–28). Aj Svätý Otec František počas apoštolskej cesty na Slovensko zdôraznil, že evanjelium nemôže rásť, pokiaľ nie je zakorenené v kultúre národa (príhovor v Katedrále sv. Martina v Bratislave). Zároveň na ekumenickom stretnutí citoval úryvok z básne slovenského romantického básnika Sama Chalupku (František 2021a). Tým nám dal príklad, že máme hľadať inšpiráciu pre život, a to aj duchovný život, v literatúre (poézii, umení). Poézia je ľudským slovom zrodeným z milieum tvorivosti a k tvorivosti vedie. Tvorivosť je darom Ducha Svätého. Ako povedal Svätý Otec František: on je „veľkým kreatívcom! On je ten, kto nás nabáda k tvorivosti!“ (František 2021b). Toto je jeho adresný odkaz pre slovenskú Cirkev: buď tvorivá a nechaj sa prítom viesť Duchom Svätým.

Túto myšlienku inovatívne rozvíja český katolícky teológ Tomáš Halík. Podľa neho treba hľadať Boha aj v ľudských dejinách a takisto v ľudskej kultúre (Halík 2021, s. 45). Práve kultúra je privilegovaným miestom, do ktorého sa vteluje viera, nádej a láska a kde sa odohráva božsko-ľudské dobrodružstvo – *perichoresis* – vzájomné prestupovanie božského a ľudského prvku (Halík 2021, s. 48). Halík sa prítom odvoláva na svoju vlastnú životnú skúsenosť, vďaka ktorej sa presvedčil, že práve umenie mu otváralo cestu k ustavičnému hľadaniu pravdy (Halík 2021, s. 198). Je preto dôležité vystaviť sa pôsobeniu umenia a nechať sa ním inšpirovať. Poetické duchovné cvičenia sú spôsobom, ktorým odpovedajú na výzvu po teologickej interpretácii umenia, a to najmä na osobnej, spirituálnej rovine, ktorú Halík označuje ako vášnivú vieru.

Iný český kňaz, salezián, biblista Ladislav Heryán si kladie otázku, ako hlásať evanjelium tak, ako to robil Ježiš, ktorý bol plný nasadenia za Božie kráľovstvo, ale v praxi neexistujú pre túto skutočnosť žiadne ľudské slová. Podľa neho jediným jazykom, ako tajomstvo poodhaliť, je preto jazyk poézie. Iba ona vie v človeku vyvolať skúsenosť, ktorá je očiam neviditeľná. Podľa Heryána Ježiš bol básnik (Heryán 2017, s. 87).

Kaleidoskop nazerania na problematiku duchovnej hodnoty poézie obohatil francúzsky kňaz a historik umenia Henri Bremond. Podľa neho prvý bod, v ktorom sa stretáva mystika

(kontemplácia, meditácia) a básnická tvorba, je inšpirácia: „inšpirácia, či mystická, či poetická, nás zjednodušuje, nás „koncentruje“, čiže vedie nás z povrchu zložitého, roztrúseného, zmietaného k pokojnej jednoduchosti nášho hlbokého ja“ (Bremond 1943, s. 86). Bremond pri svojom výklade smeruje k vysvetleniu pojmu hĺbky človeka, „kde je koreň a základ duše“ (Bremond, 1943, s. 89). A práve básnik a mystik (meditujúci človek) sa vyznačujú intenzitou činnosti hlbín duše. Básnik formuluje básnickú skúsenosť, ktorá má potenciál vzbudiť v čitateľovi katarziu. To je to, čo je v básni nepreložitelné, „čo pôsobí na mravné zlepšenie a zjemnenie duše“ (Bremond 1943, s. 98).

Podobne aj ruská konvertitka zo židovstva, filozofka Raissa Maritainová, ktorá sa venovala otázkam umenia, považuje uzobranie (sústredenosť) za spoločný jav pre poetický stav a mystické nazeranie (meditáciu, kontempláciu). Podľa nej je poézia náboženským fenoménom. Jej zdrojom je sám Boh v prúde lásky, pričom vzniká v dotyku so skutočnosťou (Maritainová 1990, s. 83, 85). Maritainová sa pýta na fakt nejasnosti, skrytého významu, ktorý sa objavuje v poézii. Podľa nej je to bytostná nejasnosť, ktorá pochádza z toho, že poézia je vecou duše a že chce zachovať jej tajomstvo. Ale – zároveň dodáva – „tato nejasnosť je plná svetla...“ (Maritainová 1990, s. 83), čo môžeme chápať tak, že aj v nejasnosti je skrytý vnútorný zmysel.

Túto známku poézie je treba dobre si uvedomiť pri čítaní ponúkaných básní. Aj keď som do knihy zaradila prevažne čitateľsky ústretové básne, známku nejasnosti z nich nemožno úplne vylúčiť. Spirituálna básnická tvorba obsahuje nielen symbol, ktorý možno interpretačne „rozlúsknuť“, ale aj fenomén latencie (skrytosť, utajenosť významu), kde sa zmysel odkrýva iba vo viacerých nuansách (Juhásová 2016, s. 41, 43). Literárni teoretici považujú túto komunikačnú komplikáciu za funkčnú (majúcu zmysel). Vystihuje totiž tajomnú povahu skutočnosti (Milčák 2004, s. 10). A čo je tajomnejšie ako sám Boh, ale aj ja sám, moja duša, moja podstata? Preto by čitateľ spirituálnej poézie nemal byť zaskočený, keď nadabí pri čítaní básne na miesto, kde autor význam iba naznačuje alebo o ňom mlčí. Také miesto je pre neho výzvou pre „jedinečné významové dotváranie textu“ (Milčák 2004, s. 9).

Dalo by sa pokračovať v odvolávaní sa na ďalšie intelektuálne a duchovné autority vyjadrujúce sa k podstate umenia/poézie (k téme sa v podobnom zmysle vyslovili okrem vyššie uvedených aj napr. český výtvarný a literárny teoretik a historik umenia Jindřich Chalupecký, taliansky esejista básnik a filozof, konvertita z ateizmu Giovanni Papini, americký trapista Thomas Merton, zo slovenských autorov možno spomenúť spirituálneho básnika Michala Chudu, literárne vedkyne Janu Juhásovú, Evu Parilákovú, literárneho teoretika Ľubomíra Plesníka, odborníčku na hudobnú vedu Zuzanu Slávikovú a ďalších...), avšak domnievam sa, že to podstatné už vyslovili predchádzajúci autori. Z uvedeného je jasné, že vnímanie umenia (tu najmä čítanie básne) napomáha ľudskej celistvosti a transcencii, pretože v jednom akte sa spája telesnosť a duchovnosť. V tomto zmysle je poézia (umenie) nenahraditeľná a pre život človeka podstatná (Príhodová 2022, s. 223).